

WIERSZE HALINY POŚWIATOWSKIEJ
Z TOMIKU *HYMN BAŁWOCHWALCZY*
(NIE PUBLIKOWANE)

URSZULA KLATKA (Kraków)

Debiutancki zbiorek wierszy Haliny Poświatowskiej pt. *Hymn bałwochwalczy* ukazał się w 1958 r. w krakowskim Wydawnictwie Literackim. Odwaga i świeżość tomiku związane były z wyrażaną wyjątkowo ekspresyjnie zmysłowością. Ja liryczne — bezpośrednio wskazujące na kobietę — w sposób nie zawołowany dotykało sfery erotyki, która jako temat nieobca była debiutom przełomu lat 50—60¹. Zjawisko poezji kobiecej w dekadzie lat 60. — diametralnie odmiennej od subtelnej liryki Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej — miało różnorodne realizacje w twórczości Małgorzaty Hillar (*Gliniany dzbanek*), Heleny Raszki (*Okruchy bursztynu*), Urszuli Koziół (*Nadnagość*) i Wisławy Szymborskiej (*Dla tego żyjemy*). W *Hymnie bałwochwalczym* Stanisław Grochowiak entuzjastycznie witał „nadzwyczajny fenomen kobiecej poezji”², ze szczególnym naciskiem wskazując na temat miłości potraktowany autentycznie. I mimo że w formie poetyckiej — paralelizm retoryczny, nadużywanie parataksy, introdukcyjna funkcja czasownika — Jerzy Kwiatkowski dopatrywał się związku ze szkołą Różewicza³, to jednak w końcu przyznał, iż „bez głosu Poświatowskiej literatura młodego pokolenia byłaby niepełna”.

Prezentowane obecnie liryki dopełniają obrazu juveniliów Haliny Poświatowskiej, pokazując próby konfrontacji poetyckiego „ja” z kanonem literackim. Po 44 latach *Hymn bałwochwalczy* uzyskuje nowy kształt, bowiem wyłaniają się z brulionów, pisanych, być może, na próbę, nie do końca oszlifowanych stylistycznie, a nawet gramatycznie, wiersze, które nie znalazły się w debiutanckim tomiku Haliny Poświatowskiej. Pozostanie tajemnicą, dlaczego poetka zrezygnowała z publikacji wszystkich tekstów, które znajdowały się w rękopisie zbiorku oddanego do przedwydawniczej recenzji Adamowi Włodkowi⁴.

¹ S. Stabro, „Ja minę ty miniesz on minie...”, „Poezja” 1974, nr 2, s. 9—18.

² „[...] w poetyckiej galerii naszych sentymentalistek, kokietek i kociaków zabrała głos pełna samowiedzy kobieta. Rodzina Kafkowskich „oskarżonych” powiększyła się znakomicie”. S. Grochowiak, *Ciało*, „Współczesność” 1959, nr 5.

³ J. Kwiatkowski, *Nowa miłość*, „Twórczość” 1959, nr 7, s. 108—110.

⁴ Rkps BJ Przyb. 74/01 w spuściznie po Adamie Włodku, przekazanej Bibliotece Jagiellońskiej przez Wisławę Szymborską.

Puls tej poezji, czytelny i rozpoznawalny od pierwszych publikacji Poświatowskiej, bliższy jest roznamiętnionej, żywiołowej naturze niż kanonowi literackich figur miłości. Klimat ten niezmiennie obecny jest również w tych 23 lirykach, w których jak w soczewce skupiają się obsesyjnie powracające motywy cielesnie doznawanego życia na granicy, czyhającej śmierci i miłości nigdy do końca nie spełnionej. Potwierdzają także opinię⁵ Jerzego Kwiatkowskiego, iż obsesja tworzy poetów. W późniejszym tomiku *Oda do rąk* (1966) poetka napisze „drzazga mojej wyobraźni / czasem zapala się od słowa / a czasem od zapachu soli”⁶ wskazując na pozornie odległe od siebie źródła inspiracji i natchnień. Poświatowska konfrontuje swoją świeżą ekstatyczną emocjonalność ze znanymi z kanonu postaciami kultury: Dulcynea, Heloiza czy cygańska poetka Papusza. W liryce Poświatowskiej stają się ikonami doświadczeń skrajnych emocji oraz pretekstem do wypowiedzenia siebie. Fakt, że liryki te dłużej czekały na swego odbiorcę, może prowadzić do pytań o ocenę artystyczną przedstawianych tekstów, ich świeżość wobec aktualnie modnych bądź stosowanych poetyk. Mówienie wprost, bezkompromisowo — po doświadczeniach nacechowanej bardzo personalnie poezji XX w. — może obecnie wydawać się naturalne, niemniej wyrazisty brak, nieobecność adresata i tęsknota za nim dają czytelnikowi poczucie uczestnictwa w wyjątkowo intymnym akcie twórczym. Jak stwierdza Stanisław Stabro. „Sakralizowana i «oswajana» miłość zmienia się tu niekiedy w zdesakralizowaną, prowokującą poetycko, namiętną pochwałę biologicznego instynktu [...]”⁷.

W tekstach — spisanych na podstawie ręcznie pisanego brulionu poetki — zachowano oryginalną interpunkcję i ortografię. Kolejność wierszy wynika z naturalnego układu powstałego po wyeliminowaniu tekstów opublikowanych w 1958 r.

Nad Heloizą

IV

Chłód
kamień — który spał spokojnie
na dnie promienistego wulkanu
ziewnął
zamknął w sobie
Herkulanum wrzące i Pompeje

Kamień —
płomień —
patrzące oczy ludzi
korowód oczu
oczy — z drapieżnymi paznokciami rąk

⁵ J. Kwiatkowski, *op. cit.*

⁶ H. Poświatowska: *Dzieła. Poezja 1*, Kraków 1977, s. 319.

⁷ S. Stabro, *op. cit.*

palce dotykające
włosy umarłe
— słowa —

zielonooki las
podchodził do okien
całował
okna twoje ciemnymi liśćmi

trawy
trawy ostre
każda
w twoim sercu stwardniała na kamień

niepewność

księżyc jest już wniebowzięty
i dlatego ma dwoje ust
i dlatego ma czworo oczu
i jedno miękkie ucho

jednymi ustami całuje
drugimi — szepcze
oczyrna patrzy zewsząd
słucha

wtulam usta w ucho księżycy
powtarzam czarne zaklęcia
i liczę na gwiazdach
na gwiazdach
zechce — nie zechce

wymykają się gwiazdy palcom
fruwają po wielkim niebie
tłuką gwiazdy skrzydłami o boki
i nie wiem
czy zechce?

***

Helmut jest w szumie piany
słuchałam skupiona
morze na złoty brzeg
przyniosło jego imię
doskonale owalne

sosny śpiewały cienko
i klóciły się z wiatrem
rzucając wiatrowi w twarz
jego imię rozszczępione kłujące

mech przywarował nisko
i kiedy szłam

wszeptywał moim nogom
imię — ciepłe o zmierzchu
jak nagrzana słońcem sierść

***

Jesteśmy sobie szumem drzew — wąskich topoli
które wysoko noszą czoła a ręce trzymają blisko wokół
brązowego pnia. Pomędzy nami chłodna luka
nieba łączy błękitnie to co chciało nas rozdzielić
czas! Muchy złote sfruwają na twoje liście
i z moich zanoszą wieść o wiosnie która właśnie
wzbiera w splełanych korzeniach. Wyżej jak srebrny
talerz — na którym bóg wypisał cienkim palcem
wieczność — obłok zawisł — i wolno przesuwa cień
z moich włosów na twoje.

pytania

a jak ci na imię
a gdzie mieszkasz
a rzęsy masz srebrne czy złote
a usta

— zielenią u twoich bioder
u twoich cienkich kostek
zadzwoń żółtą pszczołą
ubraną w futro jak w zmierzchu

i jeszcze jaką rzeką
płyną wszystkie twoje dni
— a nocą kiedy śpisz
księżycem stać u okien —

bez słów

zamknęli usta
na siedem pieczęci milczenia
na kłódek sześć
a wiatr przychylony
w gałęziach sosen
szeleści szeleści
przelatuje morza oceany
niesie słony smak wolności
wiatr nieskończony
wiatr niepowstrzymany
wiatr

Papusza Papusza
nikt cię śpiewać nie zmusza
ty tak śpiewasz jak wieje wiatr

a słońce jak świeci w deszczu
kiedy każda kropla złota
każda kropla ze szczerego błękitu
w każdej kropki — dusza tęczowa
dusza ptasia
od nocy do świtu
tańczy śpiewa gra

a deszcz jak pada
jak ty śpiewasz Papusza
kwiatkom rada
i gołębiom
i muchom
spokorniała
po obcej drodze
wlecze na ciemnych warkoczach
zgasłe — bez promieni słońce

***

wołać
ale nie ciebie
wiatru który opływał twoje ręce
których kształt
pozostał wryty w jego piersi
słońca — osy bzycającej
o twoich powiekach ze złota
o twoich oczach z ciepłego wieczoru
włosach miększych od traw
pragnąć
ale nie ciebie
pragnąć
drobnych litosnych fal
drżących
zniknąć...

***

Dotknij mnie ręką śniegu — przytulam policzek
do dachu pokrytego czymś co się skrzy i nie jest
tobą — trudno chwycić gwiazdy w rozstawione ręce
żadna nie da się objąć jedną dłonią. Ulica przede mną
jest ciepłym łóżkiem które przedłuża świat — i moje
stopy idą prosto po promyku latarni kołującej ponad wie-
czorem. A wszystko jest po to i wieczór jest po to
żeby tęsknota była miększa żeby obejmowała zewsząd
pełzła po nogach w górę — dosięgała krzyczących ust i
znowu przypadała do śniegu.

***

szalona — gdzie twój kochanek?
 mój kochanek w koszuli srebrnej
 przysiadł na gałęziach sosen
 ociera się o nie zielone
 głaszczke kolczaste włosy
 mocnymi palcami pieści

pragnąca — gdzie twój kochanek?
 mój miły w koszuli krwawej
 ucałował wierzby nadwodne
 ociekające prawdziwą krwią
 a on
 tańczy po wodzie — mieszka
 w każdym stęsknionym liściu

smutna — gdzie twój kochanek
 rozrzucił swoje oczy
 po wielkim ciemnym niebie
 wyciąga do mnie ręce
 w koszuli złotem szytej
 idę
 po ostrej drodze gwiazd

***

jakim chłodnym stryczkiem
 były moje ręce
 tuliłam twoją głowę
 milczała twoja głowa
 pij

jaką słodką trucizną
 były moje usta
 krople krwi na wargach
 czerwony śmiech
 bierz

jaką zieloną ziemią
 były moje nogi
 moje przelękłe nogi
 głaskane twoimi
 rękoma
 leż

hymn bałwochwalczy

na chwałę twoich wąskich bioder
 i nóg giętkich
 słowa wywiodę
 z mrocznych ciała głębi

będę cię sławić jękiem bólem
dźwiękami które nie są mową
ale szelestem drzew szumem
gałęzi pękających nad głową

ty — jesteś ten którego nogi przyszłam umyć
poprzez umarłe słońca
nieostygła wrząca
urodzajna jak ziemia

odchodzącym

a ty co?
peleryną oczu nie zaslonisz
przed tym wiatrem
który cię ukolysze
— a pamiętasz jak błyszczał na skroni
czarny hiacynt krwawej wolności
jak się płonił
dzwonił
dziarsko
ach jak dzwonił
teraz co?
podeptany
patrzysz w kształt groteskowo zmięty
zmały
w klatce ścian z wykrzyknikiem drzwi
przez które!!!
tyle z ciebie zostanie co z woni
rozwianej — rozsianej
kiedy zawiśniesz
na miękkiej przędzy ludzkich uśmiechów
na cienkiej przędzy dobrych uczynków
na jedwabiu człowieczeństwa
twojemu niezwyemu imieniu
rzucę kwiatek czarny pod nogi
i pocałunek
tylko tyle

a ty chciałeś legendy
od kogo?

Nija znaczy śmierć

Rozwartymi oczyma w pustkę
Nijoła — pani śmierci
Patrzy martwo
u jej nóg płoną trzaski
niespełnionych pragnień
Dym zasnuwa ciemne piersi bogini
rozebrane z ciała kształty

Nijoła — wyciąga ręce
 prześwietlone promieniem X
 w fioletowej struzce światła
 przygarnia
 bezczelnie nagich pięknych
 płące długie palce we włosy
 niepotrzebnych porzuconych
 stąpa po żółtej posadzce szpitali
 z ciepłym wzruszeniem chłonie
 zastygłe woskowe rysy

Nijoła — pachnąca wiecznym lasem
 nieśmiertelną wodą
 snuje się złoto — pośród opadłych liści
 głaszcze roztańczone płoty
 czerwienią plami owoce
 potem — wszystkie
 zgarnia w nienasycone dłonie

Nijoła — szybkim wiatrem
 smaga spróchniałe ciało ziemi
 Nijoła — ostrym księżycem
 żłobi głąb ludzkich czaszek

Nijoła niedościgła zwinna
 biegnie w podskokach
 za pustym karawanem
 śmieje się w głos

***

Dotykam twojego czoła — twoich ust szepczę wyrazy
 zaklinające ciebie w kształt wieczny
 mam cię — posągu mojej pamięci chłonnańskiej niż
 piekło czystszej niż wody niebieskiego źródła
 zamykam cię w dłoni wbijam podłużne ostre paznokcie
 w twoje ciało w twoją krew
 jesteś bólem jesteś nocą rozkrojoną księżycem
 dniem zwykłym wydłużonym przez wieczność
 jesteś
 idącą po płytach chodnika w umykających oczach ludzi
 w niespokojnym dygocie liści w ciepłym skłonie traw
 szukam ciebie jednego i jedyne — jak słońce — na
 pełnym pragnienia niebie
 jest czerwiec
 i budki z wodą sodową — wyschły

***

Namiętność to nie są krople deszczu dźwięczące
 głucho a przecież czuję je w sobie padają
 na moje piersi i nie gaszą pożaru chłodne

krople deszczu są zielonym płomieniem twoich
palców są przeczuciem nocy która nie może
nadejść. Słońce nie ma nagrzaną miękkość
oliwek pali mój suchy brzuch słońce prześliz-
gujące się po moich biodrach oplata je ostrą
nicią pożądania i jak ból czuję zbierającą głębką
czczość. Chcę cię moje myśli zwinięte w kłębek
pragnienia wybrały ciebie i upartą tęsknotę
przekazują stortuowanemu samotnością ciała.

***

Andrzej to jest na wietrze liść
niespokojny bardzo
chcę mu palce we włosy wpleść
szarpnąć

śliczne usta gryźć — żeby śmiech
znieruchomiał w szklistą kałużę
i rzęsy długie
opadły

bo Andrzej — jak kometa
oślepi blaskiem — przemknie
i długo trzeba czekać
na nowy z gwiazdami sierpień

***

Dulcynea weszła na niebie
zapłonęła różowo
różową miała sukienkę
włosy złote

rozplotła złote włosy
wyciągnęła wąskie dłonie
ręką przysłoniła oczy
patrzyła

pochylała się — aż wiały włosy
złotą mgłą na jej ciemne oczy
i patrzyła ogromnie
w dal zasnętą przez mgłę i deszcz

don Kichocie przybywaj z pustyni
Dulcynea czeka ciebie w łzach
dwa strumyki z pod długich rzęs płyną
po szczupłych policzkach w dół

***

on odjechał — wiesz księżycu
— czerwone masz usta —
i nic nie powiedział
krzyczysz w ciepły miękki mrok

sosny czupiradła tańczą
— nie mówił
sosny czupiradła śpią
— nie płakał

nie poszłam za nim
woda była chłodna
woda była z cierpkiego metalu
skrzyła

nie poszłam za nim
odwróciłam oczy
księżyc świecił w moje plecy
zgięte w trudny bolesny łuk

zazdrość

utopili małą tancerkę
a miała palce jak gwiazdy
i usta miała wiotkie
i oczy i zielone nazbyt

oczyma tańczyła w krzesłach
wspinała się na palce
a rudy Maniek nóż trzymał w zębach
i kurtynę w wielkiej łapie miał

uśmiech lekki jak gazowy motyl
przejrzyste rozpostarł skrzydła
i cieniutko i leciutko przywarł
do chłodnej do ciemnej głowy

rudy Maniek szarpnął sznur — zasłona
opadła na ziemię — ciężko
zgiął ją w pół — przydepnął
i zwisła mu niczym w ramionach

***

beznadziejnymi ulicami
po beznadziejnych kamieniach
beznadziejnymi palcami
w twoich włosach bez nadziei

chmura brzemienna deszczem
jak wielką srebrną nadzieją
rozsypała się w kroplach
po białym brzuchu Danae

spełnienie bogów
wielkie spełnienie ziemi
weź w siebie nas niespełnionych
wiecznym palącym płomieniem

***

tobie nic już nie powie moje ciało
— wiatr w nim mieszka —
nic nie powie ustami rzęsą

sosny nie zatańczą
nie szepnie trawa
poprzez zaciśnięte zęby — Kocham
palce — będą jak drzewa w deszczu
spokojne zgasłe

chłód
nie ma trzepoczących ust
wszystkie usta
czerwone plamy
porwał wiatr
poniósł

tobie już nic
— umarły —
tylko imię
pieszczę
obojętną chłodną dłonią

Eremita

Kiedy bosą Eremitę
sprzedawali na rynku
aj aj aj
miała płaczące kolczyki
i bransoletki
które śpiewały cienko
aj aj
Przyszedł z ciemną brwią ubogi
a miał tylko dwadzieścia lat
aj aj
przystanął
popatrzył na jej nogi
na tańczące kolczyki
aj
Eremita czarnooka bosa
zarzuciła ręce za głowę
palce wmodliła we włosy
bransoletki ciężko
aj aj
odszedł z ciemną brwią ubogi
Eremito!
Przyszedł
z workiem pieniędzy starzec
i zarzucił na szyję powrózek
poprowadził
aj

Eremitę bosostopą
w rozplakanych kolczykach
na stypę
na stypę
aj aj aj

***

pragnę
kakofonia dźwięków przeszywających
ciało wzdłuż i wszerz

wieję
zgięte maki skrzeplą czerwienią
splamiły ziemię
krew
strumienie — rozpostarte palce dłoni

plynę
śląd
zarasta wszystko gojącym plastrem mchu

leżę
na rozżarzonej niebieskiej słońcu